

Natuurhistorisch 8 Maandblad

De Muurhagedis terug op
de Sint-Pietersberg

De Zwervende
pantserjuffer in Limburg

De Muurhagedis (*Podarcis muralis*) terug op de Sint-Pietersberg

C.M.M. Frissen-Moors, CNME Maastricht, Capucijnengang 10, 6211 RV Maastricht, e-mail: cridi.frissen@cnme.nl

R.C.M. Creemers, RAVON, Toernooiveld 1, 6525 ED Nijmegen, e-mail: r.creemers@ravon.nl

Het gaat de laatste jaren goed met de inheemse populatie van de Muurhagedis in Nederland die aanwezig is in Noordwest-Maastricht. Een scala aan beschermingsmaatregelen heeft daar gezorgd voor een aaneengesloten netwerk van leefgebieden waarin de Muurhagedis nu voorkomt (FRISSEN-MOORS, 2021b). Nochtans betreft het hier de enige inheemse populatie Muurhagedissen in ons land. Een populatie die waarschijnlijk qua genetische kenmerken uniek is te noemen (SPIKMANS & OUBORG, 2015). Het feit dat er in Maastricht maar één populatie aanwezig is, maakt deze kwetsbaar. Met het oog op risicospreiding is het wenselijk om ten zuiden van Maastricht, bijvoorbeeld in het voorma-

lige leefgebied op de Sint-Pietersberg (KRUYN TJENS, 1993), een tweede populatie Muurhagedissen te stichten. Deze herintroductie moet uiteraard voldoen aan de daarvoor binnen Europa internationaal geldende criteria.

POPULATIE-ONTWIKKELINGEN

Terug in de tijd

De Muurhagedis [figuur 1] verspreidde zich na de laatste ijstijd vanuit het zuiden via de rivierdalen naar meer noordelijk gelegen gebieden in Europa. Zo bereikte de soort via het Maasdal ook de kalkrotten op de Sint-Pietersberg. Maastricht is de meest noordelijke locatie in Europa waar de Muurhagedis van nature voorkomt en zich handhaaft. De Muurhagedis komt, vanwege zijn warmte-minnende aard, in het noordelijke deel van zijn verspreidingsgebied uitsluitend voor in warmere rivierdalen waar ook rotsachtige substraten aanwezig zijn. Later verspreidde de populatie Muurhagedissen zich verder van de

FIGUUR 1

Vrouwje van de Muurhagedis (*Podarcis muralis*) op een kalkwand in de ENCI-groeve (foto: Cridi Frissen-Moors).

Vóór de ontmanteling van de vestingwerken in 1867 leek de Muurhagedis een vrij aaneengesloten verspreiding in Maastricht te kennen. Geschat werd dat er toen een oppervlakte van 255 ha aan vestingwerken aanwezig was (KRUYNJTJENS, 1993). Tegen het einde van de jaren zeventig van de vorige eeuw beperkte de verspreiding van de soort zich tot de Hoge en Lage Fronten [figuur 2]. De oorspronkelijke populaties zoals op de Sint-Pietersberg en de oude stadsmuren waren toen al uitgestorven. De resterende vestingwerken in de Hoge en Lage Fronten raakten echter overgroeid en werden daarna deels te rigoreus gerestaureerd. Hierdoor liep de populatie Muurhagedissen in de Fronten terug tot een gevaarlijk kleine omvang van minder dan 100 dieren. In die tijd werd ook geconstateerd dat er nauwelijks aanwas was van jonge dieren (STRIJBOSCH *et al.*, 1980). De neergang van de populatie werd bovendien versterkt door het gematigde Atlantische klimaat tot circa 1990, omdat Muurhagedissen als koudbloedige dieren bij lagere temperaturen minder actief zijn, zich minder goed voortplanten en een hogere sterfte hebben.

Habitatherstel en klimaatverandering

Sinds 1992 is de populatie in

de Hoge en Lage Fronten dankzij beschermingswerk en ecologisch beheer sterk gegroeid. Hierbij is een integrale aanpak gevolgd met op de Muur-

▲▲ FIGUUR 2

De Hoge Fronten met vestingmuren en droge grachten (foto: A. Lefevre).

▲ FIGUUR 3

De laatste jaren is er een grote aanwas van jonge Muurhagedissen (*Podarcis muralis*) in de Hoge Fronten (foto: O. Op den Kamp).

Sint-Pietersberg naar de vestingmuren van de stad Maastricht. De metersdikke vestingmuren bleken een geschikte kunstmatige biotoop voor de Muurhagedis.

Beleidsrelevante soort

De Muurhagedis is het zeldzaamste reptiel van Nederland. De Muurhagedis is daardoor een beleidsrelevante soort die opgenomen is in het Limburgs Natuurprogramma 2023–2030 (PROVINCIE LIMBURG, 2022). In het kader van actieve soortenbescherming worden soorten met een internationaal instandhoudingsdoel (als onderdeel van de opgave voor de Vogel- en Habitatrichtlijn) en soorten van de Rode Lijst beschermd. Er wordt prioriteit gegeven aan soorten die binnen Nederland alleen of in belang-

rijke mate in Limburg voorkomen (PROVINCIE LIMBURG, 2022). Als soorten niet meer vanzelf terug kunnen keren in een geschikt leefgebied, kunnen herintroductie en/of het bijplaatsen van individuen geschikte maatregelen zijn. Voorwaarde hiervoor is wel dat de mogelijke gevolgen hiervan eerst goed in beeld worden gebracht in een beheerplan. De verantwoordelijkheid voor het beheer van de populatie dient helder te zijn én er moet draagvlak zijn in de streek (PROVINCIE LIMBURG, 2016).

hagedis toegespitst ecologisch beheer, een kweekproject, natuurvriendelijke consolidaties van vestingmuren en het creëren van draagvlak bij de bevolking van Maastricht (FRISSEN-MOORS, 2009). Dat draagvlak creëert begrip voor de beschermingsmaatregelen en bevordert sociale controle ten aanzien van bedreigingen waaronder het illegaal wegvangen van Muurhagedissen. Daardoor heeft het leefgebied van de Muurhagedis zich in Noordwest-Maastricht verder uitgebreid.

Daarnaast profiteert de Muurhagedis ook van het warmer wordend klimaat. De hogere temperaturen vergroten de overleving van zowel juveniele als volwassen Muurhagedissen en verruimen hun biotoopkeuze, waardoor ze steeds vaker worden waargenomen in voorheen marginale habitats zoals industrieterreinen, spoorwegemplacementen en wegbermen (CREEMERS & FRISSEN-MOORS, 2024).

Zo heeft de Muurhagedis zelf nieuwe leefgebieden gevonden en gekoloniseerd, zoals het bed van de spoorlijn naar Lanaken. De soort komt thans zelfs voor tot op Vlaams grondgebied.

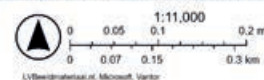
Daarnaast is in het Belvédère-gebied een scala aan maatregelen genomen voor de Muurhagedis genomen. Er zijn bijvoorbeeld nieuwe leefgebieden ingericht met stapelmuren en puinrillen en alle leefgebieden zijn

verbonden via faunapassages en verbindingzones (SPIKMANS & BOSMAN, 2012; FRISSEN-MOORS, 2021b). De Hoge en Lage Fronten zijn weer verbonden via een onderdoorgang onder de Cabergerweg waardoor het aaneengesloten Frontenpark is ontstaan. Hierdoor is een netwerk van onderling verbonden leefgebieden gecreëerd.

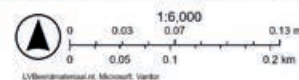
In het begin van dit decennium bestaat de populatie uit circa tweeduizend hagedissen. Het aantal voortplantende, volwassen individuen schommelt tussen de 600 en 700 dieren (CREEMERS *et al.*, 2023). Adulten vormen doorgaans 30-40% van de populatie, de rest bestaat uit leeftijdscohorten van juvenielen (jonge dieren vóór hun eerste overwintering) en subadulte, nog onvolwassen dieren. De natuurlijke aanwas in de

24-4-2026

24-4-2026

Hoge en Lage Fronten is de laatste jaren zeer groot met jaarlijks ongeveer duizend juvenielen [figuur 3]. De komende jaren kan de Muurhagedis zich door de grote aanwas van jongen nog verder verspreiden binnen dit gebied. Toch zijn er ook veel jonge dieren die geen nieuw leefgebied vinden en die sterven door 'verloren lopen' of predatie.

Ondanks het vergrote areaal houdt het huidige leefgebied een geïsoleerde ligging. De Hoge en Lage Fronten [figuur 4] liggen ingeklemd in de stad met ongunstige omstandigheden zoals verkeersdruk en een overmaat aan predatoren, zoals huiskatten (SPIKMANS & BOSMAN, 2016; CNME, 2020). Ten opzichte van Maastricht bevindt de meest nabijgelegen natuurlijke populatie van de Muurhagedis zich op de

▲▲ FIGUUR 4
Met rode omlijnung de begrenzing van de bronlocatie, het Frontenpark in het centrum van Maastricht.

▲ FIGUUR 5
Met rode omlijnung de begrenzing van de doellocatie, de Oehoevallei in de voormalige ENCI-groeve.

▲ FIGUUR 6
Potentieel leefgebied
van de Muurhagedis
(*Podarcis muralis*) op
fort Sint Pieter (foto:
C. Frissen).

▲► FIGUUR 7
De Oehoevallei,
de locatie waar de
uitzetting van de
Muurhagedissen
(*Podarcis muralis*)
plaatsvond (foto:
C. Frissen).

kalkrotsen van de Thier des Vignes op het Belgische deel van de Sint-Pietersberg (KRUYN TJENS, 1993). Deze rotsen raakten echter steeds meer begroeid en lange tijd werden er geen Muurhagedissen meer gezien. Nadat sinds 2012 de rotsen in het kader van het LIFE-project weer zijn vrijgesteld van bomen en struiken (VANHERCK & ORY, 2015) worden er vanaf 2020 jaarlijks weer tientallen Muurhagedissen waargenomen.

KANSEN VOOR EEN TWEEDE POPULATIE

Een nieuw bolwerk

Zoals hierboven aangegeven is de enige populatie van de Muurhagedis in het Frontenpark kwetsbaar. Een uitbraak van een dodelijke ziekte kan het voortbestaan van de populatie daar ernstig bedreigen. Voor het duurzaam voortbestaan van de soort in Nederland, meer concreet in Maastricht, is het belangrijk om minstens twee van elkaar gescheiden populaties te hebben. Na het stoppen van de kalksteenwinning door de Eerste Nederlandse Cement Industrie (ENCI) en de overdracht van de groeve aan Natuurmonumenten in 2020, liggen er in dat gebied nieuwe kansen voor het stichten van een tweede populatie van de Muurhagedis (FRISSEN-MOORS, 2021a).

Haalbaarheidsstudie

In het kader van de uitvoering van het plan 'Naar een nieuw bolwerk voor de Muurhagedis' (FRISSEN-

MOORS, 2021a) zijn potentiële habitats voor de herintroductie van de Muurhagedis op en rond de Sint-Pietersberg beoordeeld op geschiktheid en vergeleken met nabijgelegen referentiesituaties in Nederland en België (CREEMERS & FRISSEN-MOORS, 2024). Zo heeft de Bemelerberg, waar een illegaal uitgezette populatie op een vergelijkbaar biotoop met kalkwanden voorkomt, als referentiesituatie in Nederland gediend. Op de Sint-Pietersberg zijn na onderzoek verschillende locaties geschikt bevonden voor de Muurhagedis, zoals verschillende oude groeves, oude gebouwen en delen van de ENCI-groeve. Voorbeelden zijn de Oehoevallei [figuur 5], Groeve Duchâteau, fort Sint Pieter [figuur 6] en het industrieel erfgoed van de ENCI. De kalkrotswanden in de Oehoevallei lijken daarbij het meest geschikt [figuur 7]. In dit meest noordelijke deel van de ENCI-groeve heeft zich in 20 jaar tijd, mede dankzij diverse beheermaatregelen, bijzondere natuur ontwikkeld. Deze zonnig gelegen en warme vallei kent veel afwisseling in begroeiing, steenstructuren en reliëf en biedt een rijke variatie aan potentiële prooidieren voor de Muurhagedis. Bovendien is er weinig verstoring omdat het gebied afgesloten is voor het publiek. Spontaan hebben zich daar al bijzondere planten en dieren gevestigd, zoals Kleine steentijm (*Clinopodium acinos*) en de Oehoe (*Bubo bubo*), die er vrijwel jaarlijks broedt. Mocht de herintroductie in de Oehoevallei aanslaan dan ligt de weg voor de Muurhagedis open om ook op eigen kracht andere locaties in de omgeving te koloniseren.

TABEL 1

Toetsing IUCN-criteria voor de herintroductie van de Muurhagedis (*Podarcis muralis*) op de Sint-Pietersberg te Maastricht.

IUCN-criteria

De International Union for Conservation of Nature (IUCN) heeft internationaal geldende criteria en richtlijnen opgesteld voor introducties, herintroducties en translocaties van diersoorten (IUCN/SSC, 2013). Voor herintroductie van diersoorten dient met een groot aantal zaken rekening te worden gehouden (Rijks, 2004; Smulders *et al.*, 2006). De belangrijkste en meest relevante criteria voor reptielen (IUCN/SSC, 2013) zijn uitgebreid behandeld en getoetst in een haalbaarheidsstudie (Creemers & Frissen-Moors, 2024) [tabel 1]. Er wordt aan alle criteria voldaan, waardoor introductie van de Muurhagedis in de Oehoevallei mogelijk is.

UITVOERING HERINTRODUCTIE

Biotoopmaatregelen

Om de beoogde uitzetlocatie, de Oehoevallei, nog beter geschikt te maken, zijn er drie maatregelen uitgevoerd (Van Hooren, 2024). Ten eerste zijn in de kalkwanden gaten geboord om goede overwinteringsplekken te creëren. Het gaat hierbij om wanden of wanddelen die een expositie hebben op het zuiden (noordwand) of oosten (westwand). De gaten zijn aangebracht op ongeveer 1,5 m hoogte vanaf het maaiveld; bij voorkeur bij een aanwezig richeltje dat geschikt is als zonplek. De holletjes werden met een lichte hoek naar boven geboord om te voorkomen dat de gaten volstromen met water en daarmee ongeschikt raken. Er is gewerkt met een boordiameter van 25 mm en een boorlengte van 800 mm [figuur 8]. In totaal zijn er tientallen holletjes gemaakt. Ten tweede zijn er plaatselijk kalkblokken voor de kalkwanden neergelegd als extra schuil- en zonnemogelijkheid. Het betreft een tiental plekken over een lengte van telkens enkele meters. Juist losliggende stenen kunnen voor de thermoregulatie van de Muurhagedis van belang zijn, zo is ook gebleken bij de stapelmuren langs de spoorlijn Maastricht-Lanaken (Blanckaert & Hermans, 2009).

Criterium	Beoordeling
Historisch verspreidingsgebied, oorzaak achteruitgang bekend	Muurhagedis kwam tot circa 1960 voor op de Sint-Pietersberg, versterking grotendeels beëindigd
Uitzettingen binnen geschikt gebied (voldoende oppervlakte aan kwalitatief, aaneengesloten potentieel leefgebied aanwezig)	Buiten gebruik zijnde groeven zijn zeer geschikt leefgebied voor reptielen. De Sint-Pietersberg kent een groot oppervlak aan potentieel geschikt biotoop
Optimaal beheer	Huidige beheer is gericht op ontwikkelen van zonnige kalkbiotopen
Risicospreiding	Grotere overlevingskans bij een calamiteit
Langjarige monitoring	Opname in Landelijk Netwerk meetnet Reptielen
Effect op andere soorten	Gladde slang (<i>Coronella austriaca</i>) en Hazelworm (<i>Anguis fragilis</i>) aanwezig; beiden kunnen gezamenlijk voorkomen met Muurhagedis
Risico-inschattingen m.b.t. parasieten/ziektes	Geen aanwijzingen van ziektes bij de Maastrichtse bronpopulatie, die genetisch zuiver is. De bronpopulatie is groot genoeg om exemplaren voor translocatie te kunnen wegvangen.
Lage verstoringsgevoeligheid	Grotendeels afgesloten voor publiek
Consequenties voor beheer	Sluit aan bij bestaand beheer

▲ FIGUUR 8
Realiseren van kunstmatige holletjes met een extra lange boor (foto: D. van Hooren).

◀ FIGUUR 9
Verwijderen van de opslag van boom- en struikvormers rondom de piramidevormige rotsformaties met behulp van een kraan (foto: M. Rempelberg).

Jaar	Gebied	Man	Vrouw	Subadult	Juveniel	Totaal
2024	Hoge Fronten	7	12	6	31	56
2024	Lage Fronten	9	20	3	0	32
2025	Hoge Fronten	10	4	22	28	64
2025	Lage Fronten	3	0	7	22	32
Totaal		29	36	38	81	184

TABEL 2
Vangstgegevens van Muurhagedissen (*Podarcis muralis*) in het Frontenpark per gebied, per jaar en per leeftijds-klasse.

FIGUUR 10
De eerste uitge- zette Muurhagedis (*Podarcis muralis*) in de Oehoevallei (foto: N. Houtenbos).

Ten derde is er vegetatie verwijderd. Muurhagedis- sen zijn sterk afhankelijk van zonexpositie op stenige substraten. Als er door begroeiing veel schaduw- werking optreedt kan dit een negatief effect hebben. In de periode 2022 tot en met 2025 is opslag van struiken verwijderd aan de voet van de kalkwanden [figuur 9].

Deze werkzaamheden zijn eveneens uitgevoerd bij de piramidevormige kalkformaties in de ENCI- groeve (FRISSEN-MOORS, 2025). Zwervende dieren kunnen hier in de toekomst een geschikte plek vinden en zich daarvandaan mogelijk verder ver- spreiden.

Uitzetplan: bronpopulaties en aantallen uit te zetten dieren

De herintroductie kan gerealiseerd worden door Muurhagedissen van de bestaande populatie in Maastricht over te plaatsen. Een te gebruiken bronpopulatie voor een (her)introductie kan per definitie alleen maar een grote populatie zijn met meerdere honderden volwassen dieren. Dit betekent dat alle kleinere en middelgrote popula- ties niet in aanmerking komen als bronpopulatie. Daarmee blijft qua aantallen alleen het Frontenpark over [figuur 4]. Gezien de genetische zuiverheid (SPIKMANS & OUBORG, 2015) en de hoge dicht- heid van Muurhagedissen in de Hoge Fronten is dit gebied als bronpopulatie het meest geschikt. Er mag van uitgegaan worden dat hier momen- teel 500 tot 550 volwassen en subadulte dieren voorkomen. Voor populatieschattingen wordt geadviseerd om een veilige marge in te bouwen

zodat de bronpopulaties niet uitgeput worden. In translocatieprojecten wordt vaak een zeer beperkt deel van de bronpopulatie gebruikt om negatieve effecten op de levensvatbaarheid van de bronpopu- latie te voorkomen. Voor dit project wordt jaarlijks hooguit 6% van één jaarklasse verzameld uit de bronlocatie (CREEMERS & FRISSEN-MOORS, 2024). Voor de uitvoering van de translocatie is door de Provincie Limburg een ontheffing op grond van de Wet Natuurbescherming verleend.

Overplaatsen Muurhagedissen

In 2024 en 2025 zijn op vier momenten Muurha- gedissen in het Frontenpark gevangen en overge- bracht naar de Oehoevallei [figuur 5]. Via lokale media zijn burgers geïnformeerd over de geplande werkzaamheden en in het veld zijn voorlichtings- borden geplaatst. Bezoekers reageerden positief op het project en waren vaak al op de hoogte door berichten in de media. Het wegvangen gebeurde door medewerkers van het CNME, RAVON en Eeko, ondersteund door vrijwilligers. Elke vangst werd geregistreerd in Fieldmaps van ArcGIS. Van de Muurhagedissen die in mei 2024 zijn gevangen zijn lengte, gewicht en bijzondere kenmerken ingevoerd. In totaal werden in twee jaar tijd 184 Muurhagedis- sen uit het Frontenpark weggevangen. Dit gebeurde op plaatsen waar hogere dichtheden van Muur- hagedissen voorkwamen [tabel 2]. Er werden naar verhouding veel juvenielen en subadulten gevangen. Deze zijn namelijk minder honkvast. Bovendien worden er de laatste jaren veel juvenielen geboren. In mei 2024 zijn ook drachtige vrouwtjes gevangen, in de verwachting dat deze hun eieren op geschikte plekken in de Oehoevallei zouden afzetten.

Gegevens uitzetten

Als de Muurhagedissen gevangen waren, werden deze nog op dezelfde dag uitgezet in de Oehoeval- lei [figuur 10]. Dit gebeurde samen met, of in nauw overleg met, Natuurmonumenten. De Muurha- gedissen van de verschillende leeftijdsklassen zijn verspreid over de Oehoevallei uitgezet. De hagedis- sen werden uitgezet in de buurt van natuurlijke en kunstmatige holletjes. Sommige hagedissen kropen meteen weg, andere waren nog een tijd actief op de kalkwanden. De uitzetplekken kennen een gunstige expositie ten opzichte van de zon. Sommige ont- vangen ochtend- en middagzon, andere middag- en avondzon [figuur 11].

Monitoring

De Muurhagedissen van de nieuwe populatie zijn in 2024 en 2025 gemonitord volgens de NEM-metho- de (RAVON, 2020). Dit houdt in dat er verspreid door het jaar circa zeven monitoringsrondes worden uitgevoerd om zo een schatting te maken van de populatiegrootte. De tellingen vonden op verschil- lende tijdstippen plaats omdat de bezonning en de

activiteit van de Muurhagedissen in een gebiedsdeel sterk afhankelijk zijn van het uur van de dag. In 2024 kon pas later in het jaar gestart worden met de monitoring waardoor het traject maar vijf keer bezocht is. Er zijn in 2024 tijdens een ronde maximaal zes Muurhagedissen gezien van verschillende leeftijdsklassen. Opvallend is dat er, voordat er in het najaar van 2024 juvenielen werden uitgezet, op 17 september al drie juvenielen waren waargenomen. Dit kunnen nakomelingen zijn van de in voorjaar van 2024 overgezette drachtige vrouwtjes. In 2025 is de monitoring eerder in het jaar gestart en is het traject zeven keer bezocht. In totaal zijn er in 2025 per dag maximaal drie mannetjes, drie vrouwtjes, vijf subadulten en zeven juvenielen gezien. Dit is een laag aandeel van het totaal aantal uitgezette Muurhagedissen.

Locaties waar Muurhagedissen gezien zijn in 2025 komen overeen met de plekken waar ze in 2024 zijn uitgezet [figuur 12]. Ook is te zien dat de meeste waarnemingen in het noordwestelijke deel van de Oehoevallei zijn gedaan. Dit deel ontvangt als vroegste zon en heeft ook het grootste aantal zonuren per dag. Tevens heeft dit stuk een geschikte structuurrijke wand die een beetje uit de wind ligt. Gezien de grootte van het gebied en de onbereikbaarheid van veelal geschikte kalkwanden (door hoogte, begroeiing of steilheid) kan het zijn dat de dieren zich ook op deze uit het zicht liggende plekken ophouden en daarom niet meegenomen worden bij de tellingen. Het is aan de hand van de gegevens nog niet mogelijk om een inschatting te maken van de overleving van de Muurhagedissen. Monitoring gedurende meerdere jaren zal naar verwachting een trend opleveren over de ontwikkeling van de aantallen. In 2025 werd een oproep gedaan aan bezoekers om eventuele waarnemingen van Muurhagedissen op de Sint-Pietersberg door te geven via een invoerportaal van waarneming.nl. Dit heeft in 2025 geen waarnemingen van Muurhagedissen buiten de Oehoevallei opgeleverd. In mei 2026

zijn wel waarnemingen op 300 meter ten noorden en ten zuiden van de uitzetlocaties gedaan. Dit laat zien dat de Muurhagedissen zich al actief beginnen te verspreiden vanuit de Oehoevallei.

CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

De Muurhagedis is geherintroduceerd op de Sint-Pietersberg door uitzet van in totaal 184 exemplaren in 2024 en 2025 in de Oehoevallei. Er zijn maatregelen genomen om de kwaliteit van het nieuwe beoogde leefgebied te versterken. De eerste resultaten van de introductie geven hoop, maar nog geen zekerheid over een definitieve vestiging. Om een goed beeld te krijgen van de populatieontwikkeling in aantallen en verspreiding wordt de monitoring in de komende jaren gecontinueerd. Met de monito-

▲▲ FIGUUR 11
Uitzetlocaties van Muurhagedissen (*Podarcis muralis*) op de zuid- en west geëxposeerde wanden van de Oehoevallei 2024-2025.

▲ FIGUUR 12
Locaties van de waarnemingen van de eerste Muurhagedissen (*Podarcis muralis*) uit 2025 in de Oehoevallei.

ring kan geleerd worden van deze eerste officieel uitgevoerde reptielen-herintroductie in Nederland en kan ter plekke in de Oehoevallei worden bijge-
stuurd in beheer en voorlichtingsactiviteiten.

DANKWOORD

*De herintroductie van de Muurhagedis op de Sint-Pietersberg is financieel mogelijk gemaakt door de Provincie Limburg, het Elisabeth Strouven Fonds en de Gemeente Maastricht. Bij die organisaties worden Raymond Tilmans (Provincie Limburg), Lara Klaassen (Elisabeth Strouven Fonds) en Anouk Schmidt (Gemeente Maastricht) harte-
lijk bedankt voor hun betrokkenheid bij het project. Speciale dank gaat uit naar Gaby Bollen van Natuurmonumenten die ervoor zorgde dat de herintroductie kon worden uitgevoerd binnen de beheerkaders van de Sint-Pietersberg.*

Summary

WALL LIZARD (*PODARCIS MURALIS*) RETURNS TO SINT-PIETERSBERG HILL

The population of Wall Lizards in the north-western part of the city of Maastricht has increased in numbers and distribution in recent decades. This growth is due to targeted conservation efforts combined with the effects of global warming. However, this single indigenous Dutch population remains highly isolated and is therefore vulnerable. Establishing a second population in a formerly occupied habitat, a limestone quarry and its surrounding area, offers new opportunities for long-term conservation. After an extensive feasibility study and testing against IUCN criteria, the 'Oehoevallei' site in the former ENCI quarry seemed most suitable for reintroduction. This valley is a part of the former quarry which was given back to nature 20 years ago. In 2024 and 2025, professional handlers transferred 184 Wall lizards from the north-western site to this valley. In the coming years, monitoring will reveal the dynamics of this population. For now, expectations for the establishment of a population are favourable.

Literatuur

- BLANCKAERT, A. & J. HERMANS, 2009. De evaluatie van een compensatieproject voor de muurhagedis (*Podarcis muralis*), langs spoortraject Maastricht Lanaken. Stichting RAVON, Nijmegen.
- CNME MAASTRICHT, 2020. Monitorrapport 2019. Natuurlijke verbindingen leggen. CNME Maastricht, Maastricht.
- CREEMERS, R.C.M. & C.M.M. FRISSEN-MOORS, 2024. Haalbaarheidstoets en uitzetplan herintroductie Muurhagedis Sint-Pietersberg. Stichting RAVON / CNME Maastricht, Nijmegen / Maastricht.
- CREEMERS, R.C.M., J.J.C.W. VAN DELFT & J.E. HERDER, 2023. Basisrapport Rode Lijst reptielen en amfibieën volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Stichting RAVON, Nijmegen.
- FRISSEN-MOORS, C.M.M., 2009. Muurhagedis. In: H.J.M. van Buggenum, R.P.G. Geraeds & A.J.W. Lenders (red.). Herpetofauna van Limburg. Verspreiding en ecologie van amfibieën en reptielen in de periode 1980-2008. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht: 306-317.
- FRISSEN-MOORS, C.M.M., 2021a. Naar een nieuw bolwerk voor de Muurhagedis. Herintroductie Muurhagedis (*Podarcis muralis*) in oorspronkelijk leefgebied op de Sint-Pietersberg te Maastricht. CNME Maastricht, Maastricht.
- FRISSEN-MOORS, C.M.M., 2021b. Een zonnige toekomst voor de Muurhagedis. Hoe de Maastrichtse muurhagedis bergopwaarts gaat. RAVON 23(4): 68-71.
- FRISSEN-MOORS, C.M.M., 2025. Notitie 2 biotoopmaatregelen ENCI-groeve. CNME Maastricht, Maastricht.
- HOOREN, D.C.F. VAN, 2024. Notitie biotoopmaatregelen Oehoevallei. CNME Maastricht, Maastricht.
- IUCN/SSC, 2013. Guidelines for reintroductions and other conservation translocations. IUCN Species Survival Commission, Gland (Switzerland).
- KRUYNTJENS, B., 1993. De Muurhagedis in het noordwesten van zijn areaal. Natuurhistorisch Maandblad 82(4): 70-93.
- KRUYNTJENS, B., 1994. Herintroductie en repopulatie van de Muurhagedis in en om Maastricht. Natuurhistorisch Maandblad 83(10): 191-196.
- PROVINCIE LIMBURG, 2016. Natuurvisie Limburg 2016. Provincie Limburg, Maastricht.
- PROVINCIE LIMBURG, 2020. Natura 2000-plan Sint-Pietersberg & Jekerdal (159) 2020-2026. Provincie Limburg, Maastricht.
- PROVINCIE LIMBURG, 2022. Limburgs Natuurprogramma 2023-2030. Provincie Limburg, Maastricht.
- RAVON, 2020. Handleiding voor het monitoren van reptielen in Nederland. Stichting RAVON, Nijmegen.
- RIJKS, M., 2004. Richtlijnen herintroductie van soorten bij Staatsbosbeheer. Staatsbosbeheer, Driebergen.
- SMULDERS, M., P. ARENS, H. JANSMAN, J. BUITEVELD, G. GROOT BRUINDERINK & H. KOELEWIJN, 2006. Herintroduceren van soorten, bijplaatsen of verplaatsen: een afwegingskader. Alterra, Wageningen.
- SPIKMANS, F. & W. BOSMAN, 2012. Reptielen in Maastricht voor de toekomst behouden. Naar duurzame metapopulaties binnen het stadsvernieuwingsgebied Belvédère. Stichting RAVON, Nijmegen.
- SPIKMANS, F. & J. OUBORG, 2015. Genetisch onderzoek muurhagedissen in Nederland t.b.v. risicoanalyse geïntroduceerde exotische muurhagedissen en genetische vitaliteit autochtone populatie Maastricht. Stichting RAVON, Nijmegen.
- STRIJBOSCH, H., J.J.A.M. BONNEMAYER & P.J.M. DIETVORST, 1980. De Muurhagedis (*Podarcis muralis*) in Maastricht. Deel 1. Structuur en dynamiek van de populatie. Natuurhistorisch Maandblad 69(11): 210-217.
- VANHERCK, R. & T. ORY, 2015. Een verjongingskuur voor de Waalse Sint-Pietersberg. Natuurhistorisch Maandblad 104(12): 226-230.
- VERENIGING NATUURMONUMENTEN, 2014. Natuurvisie 2014-2025. Sint-Pietersberg. Hoogtepunt van Maastricht. Natuurmonumenten, 's-Graveland.

NATUURHISTORISCH
GENOOTSCHAP in LIMBURG

Colofon

Math de Ponti (voorzitter), Susanne Hanssen (secretaris), Hay Hutjens (penningmeester), Ben Mattheij, Jan-Joost Bakhuizen, Paul Bronckhorst & Wouter Jansen.

KANTOOR

Olaf Op den Kamp & Ellen Zwart.

ADRES

Kapellerpoort 1, 6041 HZ Roermond,
tel. 0475-386470 (kantoor@nhgl.nl).
www.nhgl.nl.

LIDMAATSCHAP

€ 38,00 per jaar. Leden t/m 23 jaar € 17,50; bedrijven, verenigingen, instellingen e.d. € 120,00.
leden@nhgl.nl.
IBAN: NL73RABO0159023742, BIC: RABONL2U.

BESTELLINGEN/PUBLICATIEBUREAU

Publicaties zijn te bestellen bij het publicatiebureau (publicaties@nhgl.nl).
Losse nummers € 5,00; leden € 2,00 (exclusief porto).
Themanummer € 8,00 (exclusief porto).

NATUURHISTORISCH M A A N D B L A D

KRINGEN

KRING HEERLEN

Olaf Op den Kamp (kringheerlen@nhgl.nl).

KRING MAASTRICHT

Johan den Boer (kringmaastricht@nhgl.nl).

KRING ROERMOND

Math de Ponti (kringroermond@nhgl.nl).

STUDIEGROEPEN

HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP

Pieter Puts (herpetostudiegroep@nhgl.nl).

LIBELLENSTUDIEGROEP

Jan Hermans (libellenstudiegroep@nhgl.nl).

MOLLUSKEN STUDIEGROEP LIMBURG

Stef Keulen (molluskenstudiegroep@nhgl.nl).

MOSSENSTUDIEGROEP

Paul Spreuwenberg (mossenstudiegroep@nhgl.nl).

PADDENSTOELLENSTUDIEGROEP

Marc Houben (paddenstoelenstudiegroep@nhgl.nl).

PLANTENSTUDIEGROEP

Olaf Op den Kamp (plantenstudiegroep@nhgl.nl).

SPRINKHANENSTUDIEGROEP

Harry van Buggenum
(sprinkhanenstudiegroep@nhgl.nl).

STUDIEGROEP EPHEMEROPTERA, PLECOPTERA EN TRICHOPTERA

Harry Tolkamp (ept@nhgl.nl).

STUDIEGROEP ONDERAARDSE KALKSTEENGROEVEN

Rob Visser (secretariaat@sok.nl).

VISSENWERKGROEP

Mark Groen (vissenstudiegroep@nhgl.nl).

VLINDERSTUDIEGROEP

Mark de Mooij (vlinderstudiegroep@nhgl.nl).

VOGELSTUDIEGROEP

Nicky Hulsbosch (vogelstudiegroep@nhgl.nl).

WANTSENSTUDIEGROEP LIMBURG

Willem Vergoossen (wantsen@nhgl.nl).

WERKGROEP DRIESTRIJK

Wouter Jansen (werkgroepdriestruik@nhgl.nl).

WERKGROEP PLANTENSOCIOLOGIE

Johan den Boer (plantensociologie@nhgl.nl).

ZOOGDIERENSTUDIEGROEP

Vacature (zoogdierenstudiegroep@nhgl.nl).

STICHTINGEN

STICHTING NATUURPUBLICATIES LIMBURG

Uitgever van publicaties, boeken en rapporten
(snl@nhgl.nl).

STICHTING DE LIERELei

Projectbureau voor onderzoek van natuur en landschap in
Limburg (lierelei@nhgl.nl).

STICHTING IR. D.C. VAN SCHAIK

Stichting voor het beheer van onderaardse kalksteengroeven in
Limburg. Postbus 2235,
6201 HA Maastricht (vanschaikstichting@nhgl.nl).

REDACTIE Olaf Op den Kamp (hoofdredacteur), Philip Bossenbroek, Henk Heijligers, Jan Hermans, Ton Lenders, Gerard Majoor (eindredactie), Guido Verschoor & Marc Poeth (redactie-assistent) (redactie@nhgl.nl).

RICHTLIJNEN VOOR KOPIJ-INZENDING

Diegenen die kopij willen inzenden, dienen zich te houden aan de richtlijnen voor kopij-inzending. Deze kunnen worden aangevraagd bij de redactie of zijn te bekijken op <https://maandblad.nhgl.nl/auteurs>.

LAY-OUT & OPMAAK

Van de Manakker, Grafische communicatie, Maastricht
(mvandemanakker@xs4all.nl).

EDITING SUMMARIES Jan Klerkx, Maastricht.

DRUK Grafagroep Zuid, Beek.

Copyright. Auteursrecht voorbehouden. Overname slechts toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 0028-1107

provincie limburg

